

Rendszer és mozgás

Száz éve született Tompa József

Azt hiszem, hogy már nem sokan vannak azok, akik még ismerhették Tompa Józsefet, a tudós tanárt, akire most emlékezünk. Szikár természetét ma is látom, jellegzetes hangszínét ma is hallok, amikor most felidézem alakját.

De hát mivel érdemelte ki a reá való emlékezést, kérdezheti a kedves olvasó? Röviden szólva talán azzal, amit maga így fogalmazott meg: „...majd egy fél évszázada élvezem a leginkább szívemhez nőtt hivatást.” Másképpen mondván: szerette a munkáját, a tanítást, szenvedélyesen érdekelte a nyelv tudományos vizsgálata, és feladatának tekintette a nyelvről szóló ismeretek népszerűsítését társadalmi méretekben.

Komplexen vizsgálta a nyelvet: leíró és történeti szempontból egyaránt, sőt egyszerre is; továbbá érdekelték a nyelvhasználat jelenségei és a nyelvi elemek stilisztikai értékei.

Anyanyelvi olvasókönyv című kötetének előszavában vizsgálatának tárgyáról, a nyelvről így vall: „A rendszer maga a nyelv, ez a végtelen sok részecskéből álló egész, ez a csodálatos élő szervezet. A mozgás, mely ettől az élő egésztől elválaszthatatlan, az alkotórészek örök változása. Mind a rendszert mind a mozgást a társadalom hozza létre, s így a nyelv együtt változik a társadalommal. Ez az állandó módosulás igen lassú, alig észrevehető, de figyelve a rendszertani összefüggéseket az örökké folyó változásokat is tetten érhetjük.”

Szinte minden írásában anyanyelvünket a 20. századi állapotában igyekezett bemutatni a rendszer és a változás néhány fontos összefüggését illetően.

Életpályájáról tőle magától a következő tájékoztatást olvashatjuk: „Huszonkét éven át tanítottam középiskolákban a magyar nyelvet és irodalmat. Utána majd ugyanennyi ideig kutató nyelvészként dolgoztam, de mint magyar nyelvész több-kevesebb rendszerességgel közben is részt vettem az egyetemi-főiskolai tanárképzésben, előadtam nevelői vagy szerkesztői-korrektori továbbképző tanfolyamokon, s amellet mindíg szívesen vállaltam a tudományos ismeretterjesztés munkáját is.”

Számos jelentős nyelvészeti szakkönyv írója: Techert (Tompa) József: Kis magyar nyelvkönyv 1941.; Tompa József: Magyar nyelvismeret 1948.; Tompa József: A névszói kötőhangzó szó-faj-megkülönböztető szerepe 1957. (Nyelvtud. Ért. 14. sz.); Tompa József: A művészi archaizálás és a régi magyar nyelv 1972.; Tompa József: Kleine Ungarische Grammatik 1972.; Tompa József: Anyanyelvi olvasókönyv 1976.; szerkesztője és bizonyos fejezetek szerzője is a nagy akadémiai leíró nyelvtannak: A mai magyar nyelv rendszere című két kötetnek, 1. 1961, 2. 1962. – Több kiadást megért tankönyvek szerzője vagy társszerzője: Techert (Tompa) József: Magyar nyelvkönyv a gimnázium és leánygimnázium VII.–VIII. osztálya számára 1941.; Alszeghy Zsolt–Sík Sándor–Techert József: Magyar nyelvtan a gimnázium és leánygimnázium I. osztálya számára 1945. – Tanulmányait nyelvészeti szakfolyóiratokban olvashatjuk, színes nyelv művelő írásai pedig napi- és hetilapokban jelentek meg. Valamennyi tanulságos olvasmány lehet a ma olvasója számára is.

E rövid emlékezésnek – sem illetékességből, sem terjedelmi okból – nem lehetett sem célja, sem feladata Tompa József tudományos munkásságának, valamint tanári nevelő tevékenységének érdemi értékelése és méltatása, csupán tudós-tanári egyéniségét kíséreltük meg felmutatni, példa-

képül ajánlani a napjainkban élő fiatal tudós és tanár nemzedéknek. Születésének kerek évfordulója alkalmából hívjuk fel a társadalom figyelmét arra: íme itt van egy 20. században élt olyan személyiség, akire érdemes felnézni szaktudományi, pedagógiai és emberi tulajdonságai miatt egyaránt.

Megkockáztatjuk – csatlakozva az oktatási kormányzat ajánlásához – hogy választhatná példaképének az egyik gimnázium, ahol tanított; osztálytermet nevezhetnének el róla, és ezzel élővé tennék, tehetnék szellemi hagyatékát: azokat a nyelvről vallott nézeteit, amelyek időtállóak és megszívlelendők a jövőben is.

Graf Rezső